

"עם לבן גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי" (רש"י על לב, ד)
מעלת לימוד תרי"ג מצוות, אפילו שאיננו מחויב בהן.

[פרשת וישלח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" שיחה 5.
 הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

יעקב יצא בדרכו מחו"ל לא"י כאשר הוא תָּרַד מן העימות הצפוי עם אחיו עשיו.
 בניסיון להפיס את דעתו הוא מקדים –

- א. "לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר (=ברכות אביו לא נתקיימו בו).
- ב. דבר אחר, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי.
- ג. (ועוד :) לא למדתי ממעשיו הרעים" (עכ"ל רש"י).

לא נאריך כאן ב**פסקא ראשונה**, שם יעקב כביכול שולל ומבטל התועלת של ברכת אביו (=למען השלום, עיין יבמות סה:). **פסקא שלישית** "לא למדתי ממעשיו" – באה בנוסף לשמירת המצוות המוזכרות, לאמר שלא נתקלקל במדות ותכונות רעות. נתרכז כעת ב**פסקא האמצעית**. [=עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי].

וארבע שאלות נשאל:

1. מקורו של רש"י הוא מדרש "לקח טוב" (פסקתא זוטרתא) ושם לא כתוב **"שמרתי"**, אלא "תרי"ג מצוות קיימתי", וכן העתיק מהר"ל ב"גור אריה". – מדוע רש"י שינה את הלשון?
2. האמנם אפשר לאדם כלשהו לקיים כל תרי"ג מצוות בגופו ובעצמו? והרי חלקן שייכות לכהן גדול, וחלקן למלך, ויש מצוות התלויות רק בארץ ישראל!
3. הרי יעקב נשא ב' אחיות, דבר שאסור על פי דין, ואף בגלל כך נבצר ממנו מלברך על הכוס (עיין פסחים קיח:). – כיצד יאמר איפוא "שמרתי"?
4. ראוי שנעמוד על סוד הענין משום מה נשא יעקב ב' אחיות? וכן נחקור איך ייתכן ששמעון נשא לאשה את דינה אחותו (מו, י).

תשובות לשאלה הראשונה והשניה.

יסוד גדול למדנו בדברי השל"ה (תחילת הספר, מאמר ו' ומאמר ט', עמ' נד. נז:). – שכאשר האדם לומד וגורס רשימת תרי"ג מצוות מתוך רצון וחשק לקיים אותם – מעלים לו שכר כאילו קיים אותם בפועל. וכך אמרו חז"ל: "כל העוסק בתורת חטאת, כאילו הקריב חטאת" (מנחות קי.). ונקטו חז"ל כך לדוגמה בעלמא, והוא נכון בכל מצוה שהיא. ומבואר במדרש (פ' ויצא על הכתוב, "ויקם יעקב משנתו") שיעקב גרס משניות כל הזמן. עיסוקו בלימוד המצוות הוא "שמירה" בבחינת "ואביו שמר את הדבר" (לשון "ממתין ומצפה" רש"י לו, יא).

ביטוי של רש"י "תרי"ג שמרתי" הוא כדברי רש"י על ויקרא כב, לא: "וישמרתם מצוותי וְעִשְׂתֶּם אותם". "וישמרתם, זו המשנה. וְעִשְׂתֶּם, זה המעשה". כלומר שהאדם לומד ומתכוון לעת עשיית המצוה. יעקב היה בהכשרה תמידית לעת חזרתו לא"י, כדברי הגר"א ("אדרת אליהו", דברים ח').

תשובה לשאלה השלישית, כיצד יעקב נשא ב' אחיות.

- א.** הרמב"ן ביאר שהאבות קיימו את המצוות רק בהיותם בארץ ישראל, ולא בהיותם בחו"ל (עיין דבריו על ויקרא יח, כה. ההסבר לכך).
- ב.** ועוד השיב מהר"ל (יגור אריה, על מו, י) כי עשה יעקב כך עם רחל ולא ע"פ רוח הקודש. (כנראה זה בגלל מה שראה יעקב שנודמנה לו זיווגו ליד הבאר, וראה בזה איתות מן שמים, שמו"ר אלו וע"ע רמ"ק, "פרדס רמונים", שער כ"ג, ערך "באר"). ובענין לאה – "אִשָּׁה הָקֵנוּ לוֹ מִן שָׁמַיִם" (ביטוי ע"פ יבמות לט.). הצדיקים השלמים יודעים כמה הם דבוקים בה', ראה רד"ק על יהושע (א, ב), וחשים רצון ה' במאורעותיהם. ולכן "והפה שאסר הוא הפה שהתיר". ויעקב קיים מצוה זו בכך שלא נשא אחיות אחרות, בלי רשות מן ה'.
- ג.** עוד מתרץ מהר"ל (שם) שהאבות קיימו רק מצוות עשה, המוסיפות שלימות ומעלה לאדם. אבל הם לא קיימו מצוות לאתעשה שנועדו רק למנוע קלקול וחסרון מן האדם (אשר לפני מתן תורה לא נצטוו בכך, ואין כאן שום חסרון).
- ד.** מהר"ל כותב תירוץ נוסף: (יגור אריה, במהדורת מכון ירושלים, עמ' ש"ט) – כי האבות והאימהות שקבלו עליהם עול תורה, היו בבחינת גרים וכ"כקטן שנולד". ולכן לא נחשבו רחל ולאה לאחיות. אמנם במעמד הר סיני לא כך היה, ועדיין נאסרו לישראל כל העריות כי שם כָּפָה עליהם הר כגיגית, ולא מתוך רצון עצמם נתגירו. כיון שהדבר לא נבע מפנימיות רצונם, לא היתה שם לידה חדשה. ודבר זה מבואר באופן אחר ב"כלי חמדה" (הרב דן פלוצקי, רשא תרס"ו) שדוקא גַר העוקר עצמו מן אומה אחרת, נחשב לו ללידה חדשה. מה שאין כן בני אברהם יצחק ויעקב שהתורה של דור מתן תורה היא עצם חיותם בטבעיותם, ומעולם לא היו מחוצה לה. וע"ע הקדמת "שב שמעתתא", אותיות ט' י'.

תשובה לשאלה ד', משום מה נשא יעקב ב' אחיות, ושמעון לדינה?

מבאר מהר"ל (יגור אריה" על בראשית מח, ז) על פי מדרש איכה רבה (פתיחה כד) כי רחל ידעה שאין עוה"ז ראוי לכתר האחדות ותיאום. אלא עוה"ז הוא בעל אופי של פיצול ופירוד, וזהו לימוד זכות על חולשתנו לחטוא.

ובאשר לשמעון שנשא לאשה את דינה שהיא אחותו מאמו, הרי יש מאן־דאמר שזה מותר לבנין (סנהדרין נח). / אבל אולי אפשר עוד לומר, כי כיון שנתחלפו העוברים בין לאה ורחל (רש"י על ל, כא) הרי בענין ה"נשמות" (שם יש הפנימיות והאמת), דינה הייתה בתה של רחל! ובכן באמת היא איננה אחותו של שמעון מצד אמו. והננו רואים כי היתה לה נשמה שלטנית (כמו זכר) ולכן היא יכלה להשפיע על שכס שימול הוא וכל בני עירו. ועוד מצאנו שהקב"ה בא בטענה ליעקב (בב"ר ע"ו) למה מנע אותה מן עשיו. כי למרות שהיתה רק בת שש שנים, היא היתה יכולה להשפיע על עשיו הזקן ולהחזירו למוטב! כל זה בגלל שבעצם היא נשמת זכר ורק נתחלפה במעי אמה בגלל תפילת לאה. ולכן דינה לא היתה אחותו של שמעון. [אמר התלמיד: תירוצים הנ"ל ועוד הובאו ב – שפתי חכמים לז, לה. (קשה, הלא הייתה אחותו מן האם! - עיין תרגום יונתן ל, כא. וכן תרצו הטור והתוספות לתורה) / ש"ח ורמב"ן כו, ה / ד"ז לז, לה / חזקוני כט, כח / ר' בחיי כו, ב]

והרי לקח חשוב שאנו חייבים ללמוד – כל השָׁנִים שיעקב היה בְּנֵיךְ אצל רשעים ונוכלים, עסק בתורתו בשקידה ובמרץ. וזהו מה שהגן עליו שם, ומה שנתן לו אומץ וזכות להתמודדויות הבאות עליו לעתיד. ראוי לנו לעיין שוב בדברי הגאון ר"י סלנטר (יגור ישראל, פרק כז) שלימוד תורה חייב להיות "על מנת לעשות", בבירור ממִצָּה עד "הלכה למעשה". ולכן אמר יעקב "תרי"ג מצוות שמרתי", כי כך היתה כוונתו.